

Egészben véve tehát Nagy Gergely munkájának vajmi kevés irodalmi bece van. Attól azonban inkább tarthatunk, hogy megrontja a kevésbbé jártasok történeti érzékét és a Székelyföldön erősen megnöveli a csíki-székely krónika híveinek a számát. Midazonáltal a székely kérdéssel foglalkozó íróknak tanácsos megismerkedni Nagy Gergely könyvével, a melyben elszórtan s összegyűjtve a székely népeletre vonatkozólag sok érdekes adat található.

Dr. Gombos Albin.

Nyelvészeti értekezések.

Nyelvészeti füzetek. Szerk. *Simonyi Zsigmond*. 1. A magyar szórend. Irta Simonyi Zsigmond 3—103. 2. Márton József mint szótár-író. Irta Simai Ödön 3—59. 3. A mondatrészek viszonya Brassai mondatelméletében. Irta Kocsis Lénárd 1—67. 4. Tréfás népmesék és adomák. Nyelvjárási olvasókönyv. Szerkesztette Simonyi Zsigmond. 3—92. Budapest, Athenaeum. Egy-egy füzet ára 1 k. 50 f. *A nyelvérzék és az iskola.* Irta *Pálfi Márton*. 3—20. Kolozsvár.

Simonyi Zsigmond *Nyelvészeti füzetek* címmel egy új gyűjteményt indított meg, melyben nyelvtörténeti és nyelvjárási tanulmányokat, nyelvtani és nyelvhelyességi értekezéseket, továbbá nyelvészeti kézikönyveket és forrásműveket szándékozik közreadni. Helyes gondolat, s ha ezután is ily tartalmas és beces füzetek jelennek meg — a min ugyan ismerve a szerkesztőt, legkisebb kétségünk sem lehet — mint a most megjelent négy füzet, nemcsak nyelvészeti irodalmunk gazdagodása lesz a vállalkozás gyümölcse, hanem az érdeklődés fölébredése szélesebb körökben is a nyelvészet kérdései iránt.

A szerkesztő azonban a tudományos célját tartja első sorban szemé előtt. Rég vitatott kérdéseket akar tisztázni új szempontok szerint, új kérdéseket akar megvitatni a nyelvtudomány legújabb állása szerint.

Az első füzetben maga Simonyi tárgyalt egy sokat vitatott és még sok vitára alkalmat adó kérdést, a *magyar szórend* kérdését. Értekezése először a *Nyelvőrben* jelent meg, s eredeti célja szerint csak könnyen áttekinthető ismertetés akart lenni azokról az eredményekről, a melyek idevágó nyelvészeti irodalmunkból kibontakoznak. Azonban, mint előre sejtető volt, a tudós szerző túlment e célon, s néhány fontosabb kérdést bővebben tárgyalt, történeti szempontból is, azonfelül néhány részletkérdés is kitérésre esábitotta. Minde fejtegetéseit világosság és szabatosság jellemzi, továbbá a bizonyító és felvilágosító példáknak az a roppant tömege, melylyel minden állítását történeti szempontból is bizonyítja. Ismeretes egyébként ez a szinte tökéletes filológiai lelkiismeretesség Simonyi legescékélyebb munkáiból is.

Mélyreható fejtegetés a Kocsis Lénárdé *a mondat részek viszonyáról Brassai mondatelméletében*. Brassai általános nyelvészeti elveinek fejtegetéséből indul ki, s megállapítja, hogy ő volt az első, ki valójában a mondatannal foglalkozott. A régi metafizikai spekulációkkal szemben új módszert hozott a nyelvészetbe, az indukeziót, s előbb hirdette a mondatnani alapelv igazságát, mint a németek, bár megtörtént az az érdekesen jellemző eset, hogy nálunk mégis csak a Kühner-grammatikák hatása alatt kezdték ez igazságot elfogadni. Az értekezés legfontosabb része a második, mely a mondat dualismusáról szól. Alaposan száll itt szembe a szerző Brassai-val, ki a dualismus fogalmát, s vele együtt az alanyt és állítmányt is, kitudta a nyelvészetből. Kocsis védelmére kél a dualismushoz, s lélektanin alapon kifejti, hogy minden mondatban két főrész van: a lélektanin alany és állítmány. Az első az a képzet, vagy képzet-tömeg, mely először van a beszélő tudatában, a másik pedig a kapcsolódó képzet, vagy is, a melyet az elsőről mondunk. Ebből következik, hogy a mondat alapformája nem az egyetlen igével kifejezett mondat, mint Brassai állította, hanem az alanyból és állítmányból álló mondat. Ezután azt bizonyítja a szerző, hogy a mondatrészek viszonya nemcsak szubjektív a mondatban, hanem objektív is. A lélektanin alany és állítmány viszonya ugyanis teljesen szubjektív, a beszélő egyéni körülményeitől függ s azon érdek szerint igazodik, a mely a beszélőt a külső eseményhez fűzi. Az objektív viszonyt főképp a ragok, névutók jelölik. Böven tárgyalja ezután ezt a viszonyt s visszavívja az alany és állítmány fogalom régi hatalmát Brassai-val szemben. A harmadik fejezet a többi mondatrész viszonyát tárgyalja Brassai-nak. *A magyar mondat* című nagy munkája nyomán jó részben vele megegyező eredménnyel. Minde fejtegetések olyanok, hogy figyelmünket egészen lefoglalják, s bár még érzik rajtuk itt-ott némi önállótlanúság, Kovácsról sokat várhatunk még a mondatnani vizsgálódások terén.

Simai Ödön igazságot szolgáltat értekezésében a méltatlanul mellőzött, elfogultsággal megítélt és igazságtalanul megcsúfolt Márton Józsefnek, ki nem volt ugyan vezető szellem, de a legszorgalmasabb munkás volt a múlt század eleji nyelvészek között. Negyven évre terjedt Márton irodalmi munkássága. Nyelvtanainak, szótárainak kiadásai egymást érték. Nem volt tudományos mű, mely abban az időben 13 kiadást ért volna, csak az ő nyelvtana; 1803-ban megjelent nagy szótárának pedig 1100 előfizetője volt. Simai különösen Márton szótárirői munkásságát vizsgálja. Mikor szótáriródmunkának helyzetét vázolja Márton fölléptekor, kár volt megfelekeznie *Makó* Pálról, ki a *Magyar Hirmondó* 1793. IV. szakaszában igen megszívlelésre méltó véleményt fejez ki egy magyar szótárnak készítéséről (538—541. l.). A dolgozat legérdekesebb része az, mely

Márton szótárait a Nyelvtörténeti szótárral veti össze, s még inkább, mikor Ballagiról bizonyítja be, mily sokat vett át Mártontól. Terjedelmes fejezet szól Márton viszonyáról a nyelvújításhoz. Kiténik ebből, mily helyesen ítélte meg Márton az új szavak értékét, mert csak azokat vette föl szótárába, melyek korában már elterjedtek.

A Nyelvészeti füzetek utolsója *tréfás népmeséket és adomákat* tartalmaz. A Nyelvőr gyűjtéseiből Simonyi állította össze e nyelvjárási olvasókönyvet, mely hasznos szolgálatot tesz mindenkinek, a ki a nyelvjárásokat tanulmányozni akarja. Rövid jellemzés után a különböző nyelvjárasterületek szerint csoportosítva mesék, adomák, találós kérdések, beszélgetések stb. teszik a füzet érdekes tartalmát. A nyelvjárási sajtóságok feltüntetése mindenütt pontos, s ebben is, meg a többi füzetben is, alig akad egy-két sajtóhiba.

Igen érdekes kérdést tárgyal *Pálfi Márton a nyelvérzék és az iskola* című értekezésében: teljesíti-e az iskola ma azt a feladatát, hogy a nyelvérzékét erősítse; tudatos munkássággal törekszik-e arra, hogy a nyevromlás áradatának útját állja? Harczy kedvvel, de hozzáértően fejt ki, hogy az iskola sokszor valóságos melegágya a nyelvromlásnak. Ez pedig azért van így: 1) mert nem veszi komolyan az anyanyelv tanítását, s csak papíron juttat neki vezérszerepet a többi tantárgyak között; 2) mert idegen nyelveket szabadít idő előtt az anyanyelvre nyelvérzékbenítő módszerrel; 3) mert nem becsüli meg eléggé a népnyelvet, s nem aknázza ki a tanítás érdekében a benne rejlő kincset. Sulyos állítások, de — fájdalom — annyira érezzük igazságukat, hogy nem kell sulyos fegyverzetben szállni a síkra annak, a ki bizonyításukra vállalkozik. Pálfi sem bocsájtkozik mélységes fejtegetésekbe, hanem szellemes és találó gúnynyal, pajzán csipkedéssel vitatja, hogy mily sulyosan vétkezik az iskola a helyes magyarság ellen. Sok érdekes megfigyelése van, sok talpra esett megjegyzése; de, természetesen, nem ment mindig ő sem a tévedéstől vagy a túlzástól. Így nem lehet azt állítani, hogy a tárgyas ragozás illetén használata: „Két Ábrahám fiát várok estére“, — egészen közönséges „Nagy-Magyarországon“. Költői licentia biz' az ott is. Túlzásnak tartom, a mit a latin nyelvről mond (9. l.), de már nagyon megszívlelésre méltó, midőn a magyar nyelv grammatikája tanításának őszintébb és igazibb szűkszerűségét kiemeli, vagy a midőn az egyik nyelvről a másikra való örökös átfordítgatásról beszél. Általában tanulságos és gondolatébresztő kis dolgozat ez, melynek alapgondolata ebben a szép mondásban foglalható össze: „A jövő iskolája az az iskola lesz, melyben az anyanyelv tanítása nem csak a papíron középpontja minden oktatásnak. Ethikai, nemzeti, pedagógiai és didaktikai okokon kívül ezt kívánja nyelvünknek és irodalmunknak belső értéke, köteles szeretet s nyelvünknek nemzeti miveltségünkkel való szoros

és elválaszthatatlan kapcsolata". — Még csak azt jegyzem meg, hogy a szerző nagyon szereti a *stil coupè*-t, a mi néhol szaggattá teszi stílusát és hogy a 6. lap jegyzete elmaradhatott volna.

Dr. Kiss Ernő.

Régi oláh püspökök.

Vechile episcopii românesci a Vadului (Rév), Gevaguluj (Felgyógy), Silvasului (Szilvás) și Bèlgradului (Gyulafehérvár). Irta Bunea Ágoston dr. Balázsfalva. 1902. 8°. 152 l. Ára 2 k 50 f.

Episcopii Petru Paul Aron și Dionisiu Novacovicî etc. (Áron Péter Pál és Novákovics Dénes püspökök vagy az erdélyi oláhok története 1751—1764-ig). Irta Bunea Á. dr. Balázsfalva, 1902. 8°. 498 l. Ára 4 k 50 f.

Az oláhság politikai, művelődési és társadalmi mozgalmi szoros összefüggésben vannak az egyházzal, mely mindig nagyobb szerepet játszott és nagy befolyást gyakorolt a hívekre, ezért az oláh egyháztörténet és az erdélyi oláhok politikai története tulajdonképpen egy és ugyanaz, mert az egyház volt úgyszólván az egyetlen intézmény, melyben szerepeltek, de ezen nem lehet csodálkozni és nem lehet az erdélyi fejedelmek politikájának bűnéül fölhozni, a mint némely oláh történetíró teszi, mivel az oláhok nagy tömege félnomád, tudatlan emberekből állott, kiket először meg kellett nyerni a kulturának s csak azután lehetett az államra nézve hasznos tényezőként fölhasználni.

A XVI. század elejéig nem tudták fejleszteni kulturájukat, nyelvüket, irodalmukat, mert külön egyházaik nem voltak, hanem a róm. kath. püspök alá voltak vetve, később ugyan a reformáció következtében megindult a művelődés, az erdélyi fejedelmek buzgólkodását szép eredmény jutalmazta, de ezt csakhamar megsemmisítéssel fenyegette az a harc, melyet a róm. kath. egyházzal kötött „unio“ idézett elő s a mely két táborra osztotta az oláhokat, az egyik részen voltak — a mint az író mondja — a fölvilágosult és előrelátó gör. katolikusok, kik nem engedtek az izgató szerbek csábításainak, a másik részen az értelmetlen és naiv gör. keletiek. Az oláh történetírók közül kevesen hatoltak bele mélyebben az oláhoknak XV—XVII. századi történetébe, nem kutattak leikiismeretesen ez irányban, hanem megelégedtek egy-egy czélzatos forrással, mely természetesen egyoldalúságra és téves következtetésekre vezette őket, ellenben az író oklevéltári kutatások alapján s a hiteles adatok helyes fölhasználásával írta meg e kor történetét, arra törekedve, hogy a multat a maga valódi tisztaságában állítsa az olvasó elé.

Szerző az első munkájában a révi, felgyógyi, szilvási és gyulafehérvári oláh püspökségek történetét tárgyalja, röviden vázolja főbb pontokban. Kimutatja, hogy tarthatatlan azoknak az oláh történet-